

Fig. 1. Kirken set fra sydøst. NE fot. 1983. – Südostansicht der Kirche.

HOSTRUP KIRKE -

SKAST HERRED

Sognet nævnes første gang i kirkelisten i Ribe Olde-moder (midten af 1300'rne), hvor kirken er sat til en afgift på 5 skilling sølv (jfr. s. 1020f.). Sammen med Alslev kirke hørte Høstrup i senmiddelalderen under det biskoppelige gods Visselbjerg (jfr. s. 1999). Efter reformationen var Høstrup hovedsogn, indtil det o. 1560 blev anneks til Alslev.

Kronen solgte 1696 kirken til assessor, kammerse-kretær Niels Leth,¹ der to år forinden havde erhver-vet Alslev kirke, og herefter havde kirken samme ejere som Alslev, indtil den ved en auktion 1785 blev

solgt til toldkontrollør Morten Henningsen i Hjer-ting.² Dennes enke afhændede 1798³ kirken til Chri-stian Rosenørn Teilmann til Nørholm, som 1804⁴ vi-deresolgte den til to sogneboere, Daniel Terkelsen, Høstrup, og Niels Hansen, Myrthue, fra hvem den efter 1812 overgik til hele sognet. Kirken blev selv-ejende 1909. – Kirken måtte ved klokkeskatten 1528 aflevere en klokke.⁵

Møntfund. I forbindelse med fundamentsunder-søgelse under tårnet fandtes 1981 en mønt slået i Lund under Erik af Pommern, 1422.⁶

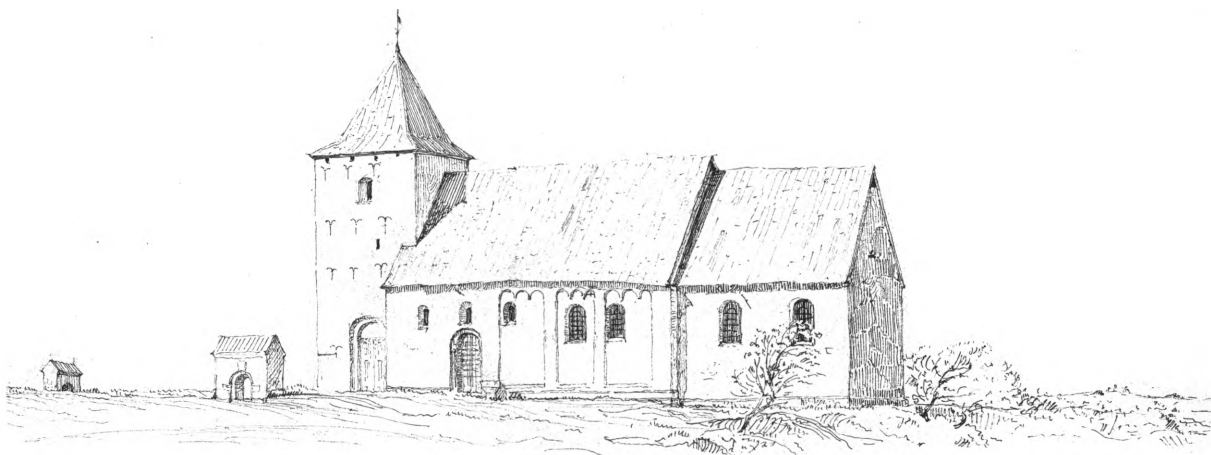

Fig. 2. Kirken og kirkegården set fra sydøst. Blyantskitse af V. Ahlmann 1886. Forarbejde til Danske Tufstenskirker. – *Kirche und Friedhof von Südosten. Skizze, Bleistift, 1886.*

Kirken ligger på en lille højning i den søndre ende af den spredt bebyggede landsby i et tidligere helt åbent, skovløst landskab. Et par hundrede meter sydvest for kirkegården løber Høstrup bæk nordover med retning mod den brede Varde ådal. Kirkegården, hvis omfang 1862⁷ målttes til 85 × 100 alen (ca. 53 × 63 m), har bevaret sine gamle grænser. Den hegnes af græsgrøede jorddiger, stensatte på ydersiden. Hovedindgangen i øst, port og låge, består af svære, hvidtede piller, afdækket med aftrappede pyramider, vistnok muret 1878. I syd- og vestdiget er der murede og teglhængte portaler med låger (som dem i Alslev), første gang afbildet på en tegning af V. Ahlmann 1886 (fig. 2). Porten og lågernes pla-

cering synes at have været den samme siden 1600'rne. †Indgangen udgjordes 1862 af murede og hvidtede piller, »stetter«,⁸ med jernriste i bunden og drejelige kryds, »korstræer, krydstræer«, som lukke.⁷

Øst for kirkegården er 1956 opført et kapel, hvidtet og teglhængt og mage til det i Alslev. Huset er 1989 udvidet med graverfaciliteter.

†Kirkestalde. Sognepræst Hans Friis lod i sin tid, 1720-63, opføre et lille hus til sine heste uden for det østre dige. Da dette »skjul« var forfaldet, byggede hans eftermand, Abraham Jessen, o. 1763 et hus på tre fag lidt nordligere og så langt fra kirkegården, at tagdryppet ikke berørte diget. I huset, der er angivet på matrikelkortet 1820 (fig. 3), var der foruden præstens heste et par værelser til to af sognets husvilde. Ejeren af Visselbjerg, Sebastian Wøldike, mente, at huset lå på hans jord, men ved en retssag 1763-65, der nåede helt til højesteret, fandt retten, at huset var opført på kirkens fortov. Under sagen oplystes det, at kirkegården til alle sider var omgivet af dyrkede marker lige til diget, undtagen i mod øst, hvor der fra gammel tid havde været en plads til de kirkesøgendes heste og vogne.⁹

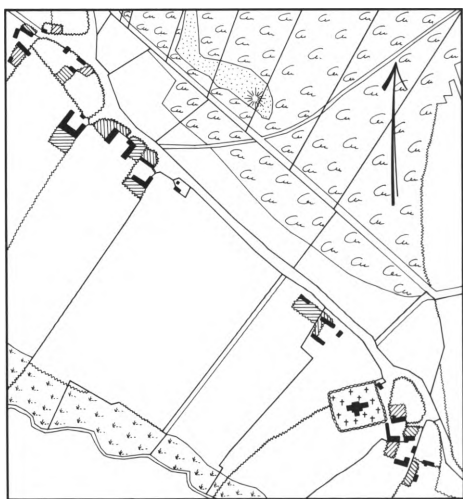
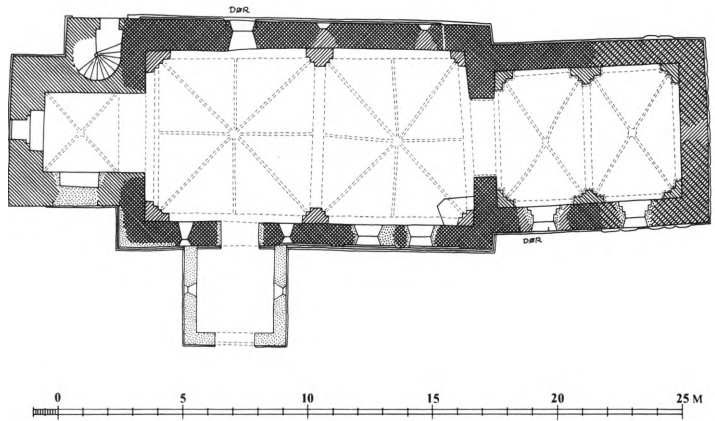

Fig. 3. Matrikelkort 1:10000, kopieret af C. Lundbye 1820. – *Katasterkarte.*

BYGNING

Kirken, der er opført af blandede materialer, tufsten og granitkvadre, består af romansk skib og kor, som tidligt er forlænget i øst efter nedbryd-

Fig. 4. Grundplan 1:300. Målt af Henrik Jacobsen 1978, tegnet af Marianne Nielsen 1990. – *Grundriss*.

ningen af en $\dagger$ apsis. Til det romanske anlæg følger sig et sengotisk tårn i vest og et våbenhus fra 1926 i syd. Et $\dagger$ våbenhus af ukendt alder blev nedbrudt 1869, og indgangen til kirken var 1869-1926 henlagt til tårnrummet. Orienteringen er omtrent solret.

Det oprindelige, *romanske anlæg* er modsat Alslev (sml. s. 2002) påbegyndt i tufsten og afsluttet i granit. Af *tuf* er koret og triumfmuren samt skibets sydside, mens skibets nordside og vestgavl er rejst af *granitkvadre*. En forskel i tufstensfacadernes fremtræden (kun skibets sydside har lisédelte blændinger) samt det materiale-mæssige brud østligt i skibets nordside (jfr. ndf.) antyder, at kirkens opførelse formodentlig er foregået i to (eller tre) tempi, således at man først

har rejst apsis, kor og triumfmur, så skibets sydside og til slut skibets nord- og vestside. En vis skævhed i kirkens længdeakse mellem kor og skib kan skyldes, at en forudgående trækirke endnu stod på stedet, da man begyndte at bygge på koret.

Hele bygningen hviler på en *granitsokkel*. Under koret og dettes forlængelse ledsages soklen af en hulet skråkant, mens skibet har en nu noget forvitret dobbeltsokkel med hulkelet skifte over skråkant i nord og et profileret led over en hulet kant i syd (jfr. s. 1600, fig. 20 og 21). Variationerne i soklens udformning svarer i hovedtrækkene til materialernes fordeling: Koret og triumfmuren samt det meste af skibets sydmur er af tufsten, mens skibets nordmur fra ca. 1,5 m fra nordøstre hjørne og vestover samt vestenden, som nævnt, er af *granitkvadre*.

$\dagger$ *Apsis*. Koret var oprindelig betydeligt kortere, formentlig kun ca. 5 m langt, i proportionerne svarende til apsiskirkerne i Billum og Sneum (s. 1075 og 1809).¹⁰ I forbindelse med apsidens nedbrydning og korets forlængelse, der sandsynligvis er sket allerede i den romanske periode, flyttede man den sydøstre sokkelkvader ud i det nye hjørne. Apsidens krumme sokkelkvadre blev genanvendt i de forlængede mure, hvor der ses fem kvadre i syd, ni i øst og to i nord. Hvis samtlige kvadre er til stede, har apsidens udgjort en halvkreds på ca. 10 m med en diameter på ca. 6,3 m, og da koret er 7,3 m bredt, har springet mellem apsis og korets østre hjørner altså været ca. en halv meter, hvilket stemmer rimeligt overens med egnens øvrige tufstenskirker med apsis.¹¹ Den nedbrudte apsis

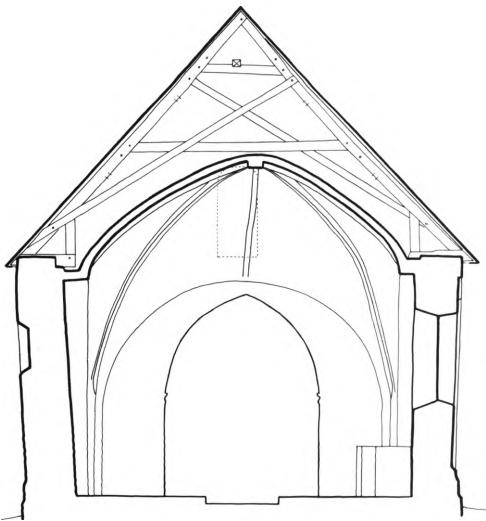

Fig. 5. Tværsnit 1:150 gennem skib, set mod øst. Målt af Henrik Jacobsen 1978, tegnet af Marianne Nielsen 1990. – *Querschnitt durch Schiff nach Osten*.

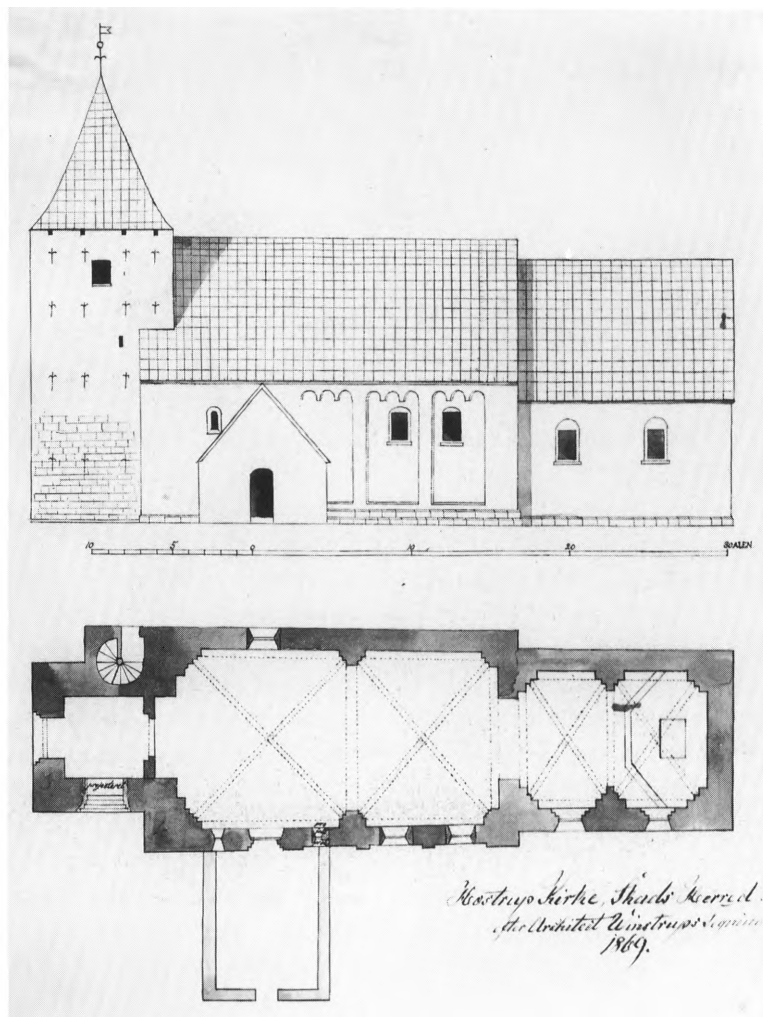

Fig. 6. Grundplan og opstalt af sydside 1:300. Pennetegning af J. G. Burman Becker 1869 efter opmåling af Winstrup. Det kgl. Bibliotek. – *Grundriss und Aufriss der Südseite. Federzeichnung, 1869.*

har sandsynligvis været af tuf, idet der ikke er bevaret krumme granitkvadre ud over sokkelkvadrene.

Korets vestre og oprindelige del står med pudsede, noget forstyrrede murflader, men har næppe haft de liséner og blændinger, der normalt ledsager tufstensarkitekturen.

Skibets sydside (fig. 8) er ligeledes forstyrret ved vinduesudvidelser og reparationer. Tufstensmurværket synes i det mindste at have strakt sig til et stykke vest for døren – hvor langt lader sig ikke helt afgøre, idet det sydvestre hjørne er ommuret i tegl i forbindelse med L. A.

Winstrups arbejder i kirken 1869. Af en lisédelt blændingsudsmykning er bevaret tre fag, hvoraf den vestre er udbedret og suppleret 1869. Hvert blændingsfag afsluttes med tre rundbuer. Det er i dag ikke muligt at afgøre, om der også har været et blændingsfag vest for døren. På Winstrups opmåling, der kendes i Burman Beckers aftegning (fig. 6), havde soklen kun ét led vest for våbenhuset.

Kvaderstenene i skibets nordside (fig. 10) er muret i fjorten regelmæssige skifter. Formaterne er ret små; de tre nederste skifter måler henholdsvis kun 28, 29 og 28 cm eller en højde sva-

Fig. 7. Kirken under hvidtning, set fra nordvest. NE fot. 1983. – *Nordwestansicht der Kirche.*

rende til en fod. Enkelte *bomhuller* er udfyldt med tuf.

Døre. En tilmuret og nu stærkt ødelagt åbning vestligt i korets sydside, en såkaldt præstedør, er udvendig ca. 115 cm bred. Den hæver sig over granitsoklen og har været indrammet af en rundstav af tuf. Afslutningen, der er ødelagt ved en vinduesudvidelse, har muligvis været spidsbuet, og er dette tilfældet, er døren, der sidder tæt på et romansk vindue, formentlig først kommet til i forbindelse med korets forlængelse. Også skibets tilmurede norddør er ødelagt af et nyere vindue. Åbningen, udvendig 120 cm bred, hæver sig over det nederste sokkelskifte. Den nu retkantede syddør er 1926 udvidet til ukendelighed. Ahlmann viser 1886 døren (fig. 8) som en rundbuet åbning flankeret af søjler og foroven

omgivet af en rundstav.¹² Nu er søjlerne borte, og buen antydtes ved en streg i puds.

Vinduer. I korets sydside, over præstedøren og lidt øst for denne, ses et rundbuet vinduesstik, efter alt at dømme muret af tuf. Et meget svagt spor i den vestlige del af korets nordmur kan tolkes som endnu et vindue.

Vinduerne har været ulige fordelt i skibets langmure med to åbninger i den granitklædte del af nordsiden og fire mindre åbninger i den tufstensmurede sydside. Vinduerne korresponderer ikke med hinanden, og deres forskellige antal og form er tydeligvis begrundet i murenes forskellige materialer: granit i nord og tuf i syd. De to nordvinduer, der nu fremtræder som nicher, er modsat f. eks. Alslev uden udsmykning. Det østre dækkes af tre kileformede sten, det vestre

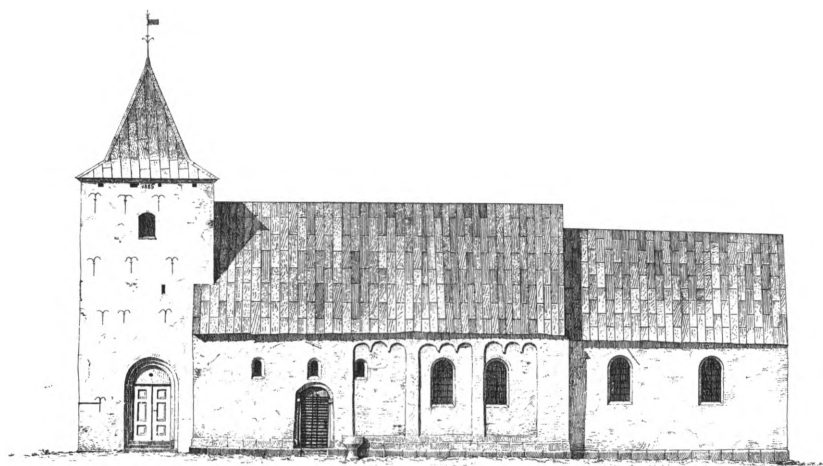

Fig. 8. Kirkens sydside 1:300, målt og tegnet af V. Ahlmann 1886. Efter Danske Tufstenskirker. – *Südseite der Kirche, 1886.*

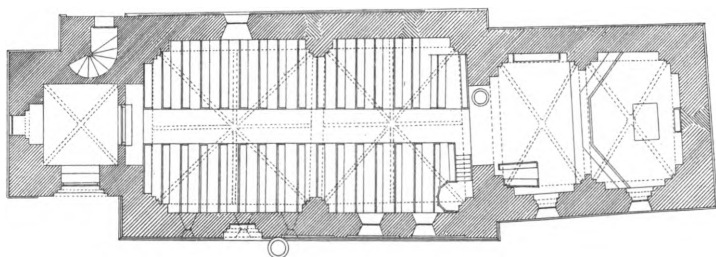

Fig. 9. Grundplan 1:300, målt og tegnet af V. Ahlmann 1886. Efter Danske Tufstenskirker. – *Grundriss, 1886.*

af en monolit overligger. Sålbenkene er af to sten og sidekarmene af to skifter kvadre. I det vestre vindue indgår øverst i lysningen lidt tuf.

Skibets sydside må have haft et vindue i hvert af de tre blændingsfag. Heraf er kun det vestre bevaret, genåbnet 1869, og placeret underlig langt mod vest, sådan som det også er tilfældet med åbningerne i bl. a. Sneum kirke (sml. s. 1810). Vinduet vest for våbenhuset er vist på Winstrups opmåling 1869, mens et lignende, malplaceret vindue over syddøren (fig. 8), nu lukket af det senere opførte våbenhus, må være skabt af arkitekten under ombygningen 1869.

Indre. Korets sydvæg synes at være af tuf. De øvrige vægge er glatpudsede og utilgængelige for en nærmere undersøgelse, men i hvert tilfælde i skibets sydvæg indgår en del marksten.

Korbuens vanger, der vel er de oprindelige, har overpudsede profilerede *kragbånd* af ubestemmeligt materiale, måske tuf. Åbningens

spidse bue må skyldes en senmiddelalderlig om-muring, sandsynligvis foretaget samtidig med korets overhvælvning o. 1500. Kor og skib stod indtil da med flade bjælkelofter.

Skibets gavltrekanter er af små ukløvede marksten. I den østre gavl er brugt kalkpuds, indeholdende skælkalk med rester af blåmuslinger. Vestgavlens spids er afbrudt i forbindelse med tårnbyggeriet.

Korudvidelsen er foretaget en rum tid før hvælvslagningen, sandsynligvis endnu i romansk tid, således som det er tilfældet med østforlængelsen i Skast (s. 1886). Som dér synes det udvidede kor kun at have haft et enkelt (romansk) vindue i korgavlens (jfr. Ahlmanns grundplan 1886, fig. 9),¹³ og alt i alt er det formodentlig rimeligt at regne med, at koret efter forlængelsen har stået med i alt fem vinduer. Korets østre del, der som den vestre er dækket af puds og hvidtekalk, må helt overvejende være

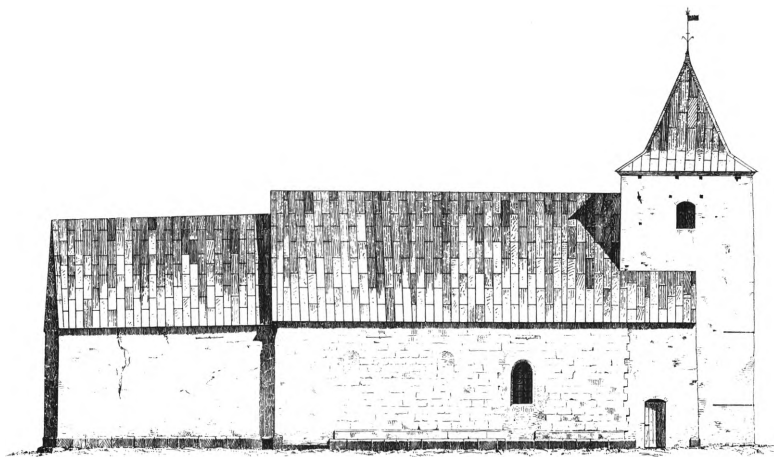

Fig. 10. Kirkens nordside 1:300, målt og tegnet af V. Ahlmann 1886. Efter Danske Tufstenskirker. – *Nordseite der Kirche, 1886.*

muret af tufsten eventuel suppleret med lidt tegl. Nederst i gavlen er et skifte granitkvadre, og stedvis ses også marksten, der tillige er brugt indvendig i gavltrekanten og muligvis også i indervæggene. Tuffen træder smukkeste frem i udvidelsens sydmur, hvor stenene er muret i regulære skifter med en højde svarende til en eller to munkesten.

Senmiddelalderlige ændringer og tilføjelser. De fire fag *ribbehvælv*, to i koret og to i skibet, er på grund af deres forskellighed formodentlig indbygget af to omgange i årtierne o. 1500, begyndende i øst. Korets firdelte hvælv hviler på svære, falsede piller med et udkraget skifte i vederlagshøjde. Gjordbuen samt buerne i øst og vest er runde, mens skjoldbuerne ved syd- og nordvæggen er spidse, nærmende sig løgformen. Ribberne er af kvarte sten, samlet om små, cirkulære slutsten.

Skibets ottedelte hvælv, også med kvartstens ribber, er muret helt i den såkaldte Liljemesters manér (jfr. Skast og Alslev kirker s. 1892 og 2007): med falsede piller uden vederlagsmarkering og runde svagt spidsende buer. Sådanne hvælv plejer at være ledsaget af Liljemesterens let genkendelige, kalkmalede dekoration, men det er uvist, om det var malerier fra dette på egnen meget virksomme værksted, der 1951 blev påtruffet i både kor og skib (jfr. †kalkmalerier).

Tårnet ved skibets vestgavl, der blev gennemgribende sat i stand 1982 (arkitekterne Henrik Gram og Søren Gottfred Petersen), er muret af munkesten over et parti granitkvadre fra skibets vestside (heriblandt sokkelsten). Revnedannelser har medført omfattende skalmuringer på alle sider undtagen imod øst. Blandt de mange jernankre ses i vest »ANNO 1715«, der må referere til en større reparation det nævnte år efter Søren Jessens overtagelse af kirken. Det lille tårnrum åbner sig i sin fulde bredde mod skibet med en rund bue. Rummet, der får lys gennem et fladbuet vindue i vest, dækkes af et samtidigt krydshvælv med kvartstens ribber, udgående fra hjørnerne.

Der er adgang til de øvre stokværk via en fladbuet dør i tårnets nordside, der leder ind til en højredrejet, teglmuret spindeltrappe. Trappen afsluttes med en fladbuet dør i mellemstokværkets nordmur. Mellemetagen, der står pudset i det indre, er nu uden åbninger, og syd- og vestsiden forekommer ombygget. I nordsiden er en to stens dyb, fladbuet spareblænding, og i syd og vest ses tilmurede kurvehanksåbninger. Det ligeledes ombyggede klokkestokværk har fladbuede glamhuller i syd, vest og nord. Blandt de indlagte bjælker over glamhullerne indgår dele af en tjæret skibsmast.

Tårnets firsidige *pyramidespir* er formentlig kommet til engang i 1700'rne, muligvis allerede

ved ombygningen 1715. Dets nuværende, opskalkede profil er formodentlig fra 1878,¹⁴ da Peder Bundesen modtog betaling for at opsætte kirkens spir. Winstrups opmåling 1869 (fig. 6) viser spiret med svejfede sider. Omtalen af en »hanebjælke« i synet 1700⁸ antyder, at tårnet endnu på det tidspunkt har haft sadeltag. – Den nævnte reparation 1715 ville ifølge et overslag fra 1714¹⁵, hvor tårnet befandtes meget brøstfældig på »mur, bly og tømmerværk«, kræve i det mindste 4000 af »de store mursten«.

Det nuværende våbenhus er opført 1926 efter tegning af Aage Bugge, Varde.¹⁶ Det lille, hvidkalkede og teglhængte hus har en fladbuet dør i syd og fladbuede vinduer i sidemurene. Gulvet er lagt med røde, kvadratiske fliser, langs væggene løber nymurede bænke, og rummet dækkes af et umalet bjælkeloft.

Det tidligere *†våbenhus*, der blev nedbrudt 1869, var af ukendt alder. Det nævnes første gang 1668¹⁷, da det betegnes som »schriffis« (jysk: »skrov« for skriftehus), og var da allerede brøstfældigt. Huset, der kendes fra Winstrups opmåling 1869 (fig. 6), var lidt større end det nuværende, nemlig 5 m bredt og 5,8 m langt. Murene var relativt tynde, en halv meter i tykkelsen, og udvendig af helbrændte mursten. Gulvet var lagt med mursten, østre tagflade var tækket med bly, og vestre side var teglhængt.⁷ Ifølge tegningen var huset uden vinduer, eneste åbning var en flad(rund)buet dør i den glatte gavl. Bræddeloftet var fornyet 1841.¹⁸

Vedligeholdelser og istandsættelser. En række ældre synsforretninger, der efter egnens skik er indført i herredets tingbog, viser, at kirken allerede i 1600'rne og sandsynligvis længe forinden stod med *blytækte tage*. Et syn 1668¹⁷, få år efter svenskekrigene, giver indtryk af, at kirken var ret forfalden. Blytaget på begge sider kunne ikke holdes tæt »i regn og slud«, våbenhusets loft manglede brædder, og træværk og bjælker i tårnet var afrådnede ved muren. Yderligere savnede synet en god stige. Ved et nyt syn 1674¹⁹ anslog synsmændene, at en reparation ikke kunne udføres for under 140 slette daler, og kirken skyldte i forvejen sin værge 19 daler. 1700⁸ blev mur og tag igen minutløst gennemgået, og

man fandt da, at der krævedes 30 tønder kalk til »sømning på kirken udenom« og til stetterne.

I forbindelse med kirkens salg til skipper Søren Jessen i Hjerting (jfr. Alslev s. 2000) optoges 10. august 1714 et syn – formodentlig på køberens foranledning.¹⁵ Tårnet var brøstfældigt på mur, bly og tømmerværk. Til kirkens og våbenhusets forbedring skulle der bruges 170 tønder kalk, og til gulvene 300 store »gulvsten«. I koret, hvis mure blev trykket fra hinanden på grund af vægten af hvælvet, skulle der anbringes nogle ankre for at »hindre videre skilsmisse«. Våbenhuset manglede (stadig) loftsbeklædning, og også dørflojerne her og til tårntrappen manglede. Alt i alt blev manglerne opgjort til 538 rigsdaler. Som allerede nævnt blev tårnet sat i stand det følgende år.

Efter ejerskiftet 1785 undergik kirken det følgende år en større reparation »på mur, vinduer med glas og jern, og tårnet med nye ankre og jernbånd«. Stetterne blev fornyet, kirkeporten omgjort og korgulvet udbedret.²⁰ I forbindelse med dette arbejde, der kostede ialt 127 rdl., blev blyet på våbenhusets ene tagflade udskiftet med tegl.²¹

I en indberetning til cancelliet 1791²² beskrives kirken som værende af »hugne kampesten«, blytækt, med seks vinduer og fire tilmurede. Våbenhuset var uden loft. Kirken havde rødt murstensgulv, dog ikke under stolestaderne. Sådan omtrent tog kirken sig stadig ud, da den 1862 blev beskrevet i den nyanlagte synsprotokol.

L. A. Winstrups *ombygning og istandsættelse 1869* blev forberedt ved en opmåling, som han 1868 modtog 20 rdl. for.²³ Tegningen, der kendes i en kopi ved Burman Becker, viser kirken med det gamle våbenhus og de udvidede *vinduer* i den skikkelse, de formodentlig har stået med siden 1600'rne: rund- eller fladrundbuede åbninger med retkantede trækarme, fire i sydsiden og én i skibets nordside over døren. Herudover var der et stort, falset, senere indskrænket vindue i tårnets vestside. Resultatet af Winstrups ombygning fremgår af Ahlmanns opmålinger 1886 (fig. 8 og 9): Sydsidens vinduer blev udvidet og fik den nuværende udformning med rundbuede støbejernsrammer. Våbenhuset blev fjernet, og

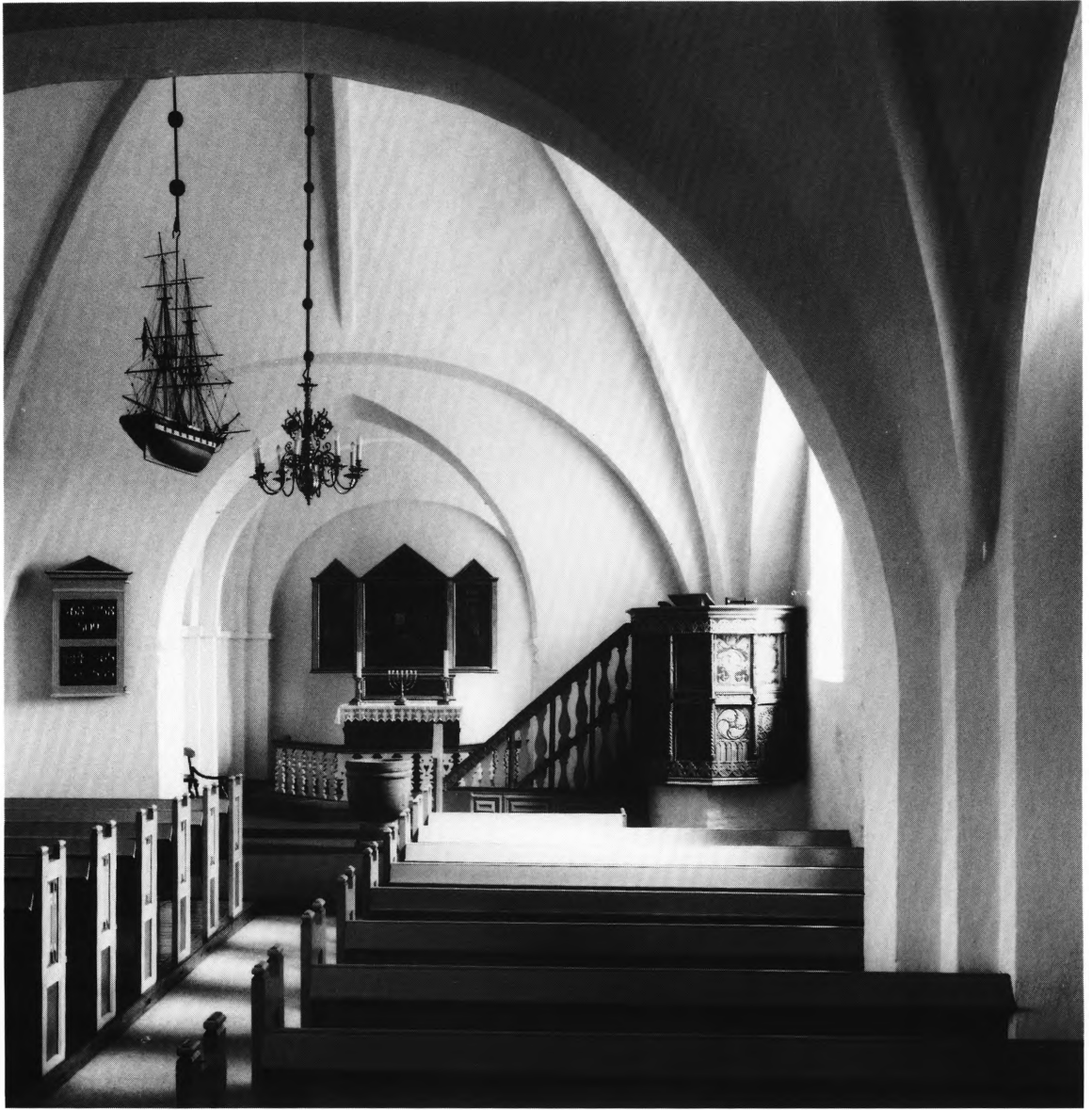

Fig. 11. Indre set mod øst. NE fot. 1983. – *Innenansicht nach Osten.*

syddøren tilmuret, og i forbindelse hermed genåbnede man det lille, romanske vindue øst for døren og gennembrød endnu en lille åbning over døren. Indgangen til kirken blev henlagt til tårnets sydside, hvor der indsattes en fløjdør i en stor, rundbuet og falset åbning. Tårnrummet indrettedes som en art forhal med en skillevæg med dør i tårnbuen.

Sådan stod kirken frem til 1926, da man ved en *hovedindsættelse* under ledelse af arkitekt Aage Bugge, Varde, retablerede de ældre for-

hold, opførte et nyt våbenhus og tilmurede døren i tårnets sydside. Nogle år forinden, 1904, var der efter forslag af arkitekt Estrup, Horsens, indlagt trækbånd over hvælvene for at forhindre murenes udskriden som følge af trykket fra hvælvene. Efter indlæggelsen af de nye jernbånd påbød synet 1908, at man fjernede to tværbjælker i selve skibet.

Efter en nænsom og indfølelse restaurering af tårn og våbenhus 1981-82 (arkitekterne Henrik Gram og Søren Gottfred Petersen) står kirken i

dag hvidtet ude og inde med undtagelse af granitkvadrene nederst i tårnets facader og i skibets nordside, hvor nu også den vestre del fra døren til tårntrappen står i blank mur. Tagene er blytækte, kun våbenhuset har tegltag.

Opvarmning. Kirkens første varmeapparat, en kakkelovn, blev 1901 opstillet i skibets nordøstre hjørne.⁷

Tagværker. Korets tagværk, af eg, er gammelt og omsat. Det har dobbelt lag hanebånd af genanvendte spær af den såkaldte Arrildtype og er forstærket med flere krydsende stormlægter og krydsbånd af fyr. Spærskoene synes at være de afsavede loftsbjælker. Skibets omsatte tagværk indeholder gamle spær af Arrildtype med ovale huller til krydsende stivere. De 14 fag er nummereret fra øst mod vest, begyndende med stregnumre (huljern) til og med syv og fortsat med bomærkelignende numre.²⁴

Vindfløjen over spiret bærer årstallet »1936«. Fløjen, der er anbragt over en kugle, har afløst ældre fløje, hvoraf den ældst kendte, også med en kugle på stangen, ses på tegningen 1869 (fig.

6). Denne afløstes 1878 af et »spir«²³ med en grenet udsmykning på stangen (jfr. opmålingerne 1886, fig. 8 og 10).

†*Kalkmalerier.* 1) Senmiddelalderlige. Ved hvidtearbejde i kirken 1951 fandt man kalkmalede dekorationer på hvælvrubberne i kor og skib, bestående af »skråstreger« (sparrer?) i røde, blå og sorte farver. Malerierne blev overkalket uden nærmere undersøgelse.

2) 1905-55. Som baggrund for Thorvaldsens Kristusfigur (jfr. ndf.) tjente en kalkmalet udsmykning på korvæggen, en perspektivisk søjlehal indrammet af bladværk.

INVENTAR

Oversigt. Det ældste stykke er den romanske granitdøbefont, mens et *vievandskar af granit fra 1200'rne, der formentlig er udført som døbefont, siden 1982 beror i Esbjerg Museum. Middelalderen i øvrigt er repræsenteret af kirkeklokken, der ifølge indskrift er støbt 1431 af Peder Johansen (fra Randers).

Kirkerummet præges af inventar i egnens ungrenæssancestil, der er resultat af en næsten fuldstændig fornyelse af indretningen midt i 1580'erne. Altertav-

len, der er af tidens enkle katekismustype og ifølge sysselprovstens regnskabsbog anskaffedes 1586-87, står nu med malerier fra 1721, som må tilskrives Hans Poulsen i Ribe. Den samtidige prædikestol, der har båret årstallet 1586 og vistnok en snedkersignatur »TS« eller »ITS«, var oprindeligt af lektoriotype, opsat som et højt pulpitur med midtkarnap foran korbuen. Den fremtræder siden 1869 stærkt reduceret og ombygget til en almindelig prædikestol, ligesom et nogenlunde samtidigt stoleværk er næsten fornyet, omend i de gamle former.

Fra 1586-87 stammede også et falthersæt, der øjensynligt er gået til under svenskekrigene og 1668 blev erstattet af det nuværende altersølv, skænket af Frederik Lütow til Visselbjerg og hans hustru Dorothea. Alterstagerne, af messingblik, er fra o. 1700, alterskranken vistnok fra slutningen af 1700'rne, men ombygget i formen. En figur af Thorvaldsens Kristus (gipsafstøbning), der 1905-55 tjente som alterprydelse, står nu i ligkapellet.

Farvesætning og istandsættelser. Inventarets nuværende fremtræden skyldes en omfattende istandsættelse 1955, da altertavlen blev genopsat efter fremdragelse af dens barokstaffering og malerier. De er ifølge en indskrift bekostet af kirkens patron, skipper Søren Jessen i Hjerding, der 1721 lod altertavle og prædikestol istandsætte. Også på prædikestolen har man 1955 fremdraget stafferingen fra 1721, mens det hårdt normaliserede og fornyede stoleværk er farvesat i gråtoner.

En restaurering 1869 og de følgende år omfattede altertavlen og prædikestolen, der som nævnt blev nedtaget fra korbuen og reduceret, mens stoleværket fik indsat de nuværende bænke, inden alt 1875 fik en nymaling, domineret af egetræsfarve.

Alterbordet er en muret opbygning fra 1869, bestående af en skalmur fyldt med grus og brokker. Bordet står 80 cm fra korets østvæg. Det dækkes på tre sider af et *alterpanel* af fyr, udført 1955 af stærkt fornyet stolepanel fra o. 1585, 157 × 110 cm fag, forsiden tre, med glatte, profilindrammede fyldinger i to rækker, af hvilke de øvre har karakter af små frisefyldinger. Rækkerne adskilles af en kraftig vandret profilliste med lidt karvskåren ornamentik. Bemaling fra 1955, rammeværket lysgråt, fyldingerne mørkgrå med gule og hvide lister. På panelet, der 1869-1955 tjente som beklædning af prædikestolens underbygning, er inderst konstateret rester af en original, delvis staffering (se stoleværk). En falthersæt

Fig. 12. Altertavle, 1586-87, med malerier fra 1721, bekostet af skipper Søren Jessen i Hjerting og tilskrevet maler Hans Poulsen i Ribe (s. 2043). NE fot. 1990. – Altar, 1586-87. Gemälde 1721, gestiftet vom Schiffer Søren Jessen in Hjerting und dem Maler Hans Poulsen in Ribe zitgeschrieben.

side fra o. 1580 blev nedtaget 1952 og henlagt på våbenhusloftet. Den udgjordes af tre rått bearbejdede, vandrette fyrreplanker, 88 × 136 cm, med rester af oprindelige, malede arkadefelter. De var udført i hvidt med sort kontur, svikler og lisener har stået røde, selve buelisterne vistnok i blankt træ ligesom en lodret deling mellem felterne. De øverste 15 cm af forsiden var i nyere tid blevet dækket med en sort overstrygning. Forsiden har hørt til et *†alterbord* af panelværk, der omtales 1714,¹⁵ og som stod lidt østligere end det nuværende.¹⁸

†Alterklæder. Efter svenskekrigene manglede kirken 1668 alterklæde.¹⁷ 1791 nævnes et rødt fløjsalterklæde,²² 1862 et klæde af fløj med lille hvidt kors og frynser.⁷ 1869 anskaffedes et rødt fløjsalterklæde med guldors, der tjente indtil 1952 (jfr. fig. 14).²³

Altertavlen (fig. 12), anskaffet 1586-87,²⁵ er en enkel opbygning af ungrenæssancetype med staffering og malerier fra 1721, tilskrevet Ribemaleren Hans Poulsen. Istandsættelse og nymaling 1721 skete ifølge indskrift på foranledning af kirkeejeren, skipper Søren Jessen, Hjerting.

Fig. 13. Alterpartiet 1953, med alterskranke fra slutningen af 1700'rne (s. 2047) samt tidligere alterprydelse, en figur af Thorvaldsens Kristus fra 1905 (s. 2045), opstillet på baggrund af samtidig kalkmalet $\dagger$ udsmykning (s. 2042). Georg N. Kristiansen fot. 1953. – *Altar, 1953. Altarskranke, Ende des 18. Jahrhunderts. Ehemaliger Altarschmuck, eine Darstellung der Christusfigur von Thorvaldsen, 1905. Im Hintergrund eine gleichzeitige $\dagger$ Wandmalerei.*

Tavlen har postament med smalle fyldingsfremspring og et tredelt storstykke med kvadratisk, profilindrammet storfelt og halvt så brede, tilsvarende sidefelter. Felterne kantes af kanalerede pilastre og krones over en profileret tandsnitsgesims af trekantgavle med tandsnitlister. Tavlen er gennemgribende istandsat 1955, da man rensede og udbedrede den nuværende bemaling med *malerier* (fig. 12) fra 1721. I storfeltet ses Nadveren næsten som på Varde S. Jacobi kirkes altertavle, hvis malerier er signeret af Hans Poulsen 1710 (s. 896). Også maleriet i nord, Bønnen i Getsemane, slutter sig nøje til fremstillingen i Varde, mens det søndre, Kristus på korset, er udført efter samme forlæg som på al-

tertavlen i Nordby kirke. De brogede farvetoner er især velbevarede i storfeltet (ca. 10% fornyet). Sidefelternes malerier derimod har i højere grad måttet udbedres (ca. 25%), og det nedre hjørne af Getsemanemotivet er helt fornyet. Pilastrene står hvide med en svag rødgrå marmorering, rammeværk og lister i øvrigt blå, rødt, hvidt og med forgyldning. I sidefelternes gavltrekanter er malet roser på brun bund, mens midtgavlen rummer en indskrift i forgyldt fraktur på sort bund: »Gud/ til Ære og/ Kirkken til Ziir/ haver Kirkens Patron/ seig(neur) Søren Jessen, Skipper/ af Hierting ladet denne Altertavle og/ Prædikestoel forny. Anno 1721«. I postamentfeitet er tilsvarende anført Nadverindstiftelsesordene: »Vor Herre Jesus Christus i den Nat, der hand blev forraadt...(1 Kor. 11, 23-25)«.

1586-87 betalte kirkens værge Per Mikkelsen sysselprovsten Anders Sørensen Vedel 25 dl. for den ny altertavle.²⁵ Den slutter sig til en gruppe samtidige tavler af katekismustype, hvoraf flere vides anskaffet af Vedel eller på hans foranledning, således tavlerne i Øse (s. 1612) og Næsbjerg (s. 1638). Lidt rester af forgyldt skrift, fundet inderst på storfeltets træ, antyder, at alterprydelsen fra første færd kan have været tænkt som en ren skrifttavle. Skriften her er dog næppe blevet færdiggjort, og i stedet har storfeltet fået et maleri, Korsfæstelsen, udført på kridtgrund og indrammet af en ca. 4 cm bred, sort kant langs rammen. Til dette maleri, der findes bevaret bag det nuværende, har sluttet sig Fader-vor i postamentfeitet, anført i forgyldt fraktur på sort bund. Hertil er formentlig kommet indskrifter også i sidefelterne – som på de øvrige tavler af typen – men heraf er ingen rester konstateret.²⁶

1668 kaldtes altertavlen »veg og gammel«. ¹⁶ Dens oppudsning 1721 skete øjensynligt efter samme retningslinjer som istandsættelsen af hovedsognets altertavle samme år (jfr. s. 2013). 1845 beklagede provsten, at et hjørne af altertavlen (det nedre i nord) på et tidspunkt var blevet afsavet af hensyn til skriftestolen ved siden af (jfr. ndf. og s. 1672). Det ønskedes tilbørligen erstattet og tavlen smukt oppyntet og nymalet.¹⁷ En udbedring og istandsættelse fandt dog først

Fig. 14. Indre set mod øst. Fot. i NM o. 1900. – *Kircheninneres nach Osten. Um 1900.*

sted 1869-70, da malerierne fik en kraftig overmaling og rammeværket en grå overstrygning, ligesom topgavlene blev forsynet med tre kors (jfr. fig. 14).⁷ 1905 tog man altertavlen ned til fordel for Thorvaldsens Kristus (jfr. ndf.), midtfeltet blev ophængt i tårnrummet, sidefelterne henlagt over tårnets hvælving.²⁷ Med istandsættelsen 1955 har altertavlen fået sin nuværende fremtræden og er blevet genopsat på altret. En konserverende istandsættelse er foretaget 1989.

Som *alterprydelse* 1905-1955 tjente en figur af Thorvaldsens Kristus (gipsafstøbning), anbragt på et fodstykke med påskriften »Kom til mig«, 130 cm høj (fig. 13). Figuren havde som baggrund en kalkmalet *†*udsmykning af korets østvæg (jfr. *†*kalkmalerier), en perspektivisk søjlehal indrammet af bladværk i skønvirkestil. Figuren og dens fodstykke er nu opstillet i ligkapellet.

Altersølv (fig. 15-16), 1668, skænket af Frederik Lützow til Visselbjerg og hans hustru Dorothea, født Ahlefeldt. Altersættet savner stempeler. *Kalken* (fig. 15), 22 cm høj, har cirkulær fod med afsæt og smal fodplade. En profilering danner overgang til de korte, cylindriske skaftled, knoppen er stor og kugleformet, bægeret stejlt og glat. På foden, der bærer givernes graverede våbener omkring de sammenskrevne initialer »FLDA«, er graveret en omløbende tysk frakturindskrift: »Friderich Lützow zue Wisselberg ündt seine Liebe Fraü Dorothea Lützow geborn Alefeld geben Diese Einfaltiglich züm christlichen gebrauch in Hostrüp Kirck 1668 (Frederik Lützow til Visselbjerg og hans kære frue Dorothea Lützow født Ahlefeldt har ærligen givet dette til en kristelig brug i Hostrup kirke)«. *Dissen*, tv. 13 cm, har på fanen et næsten udpudset cirkelkors, i fordybningen er graveret et

Fig. 15. Alterkalk, 1668, skænket af Frederik Lützow til Visselbjerg og hans hustru Dorothea (s. 2045). NE fot. 1983. – *Kelch, gestiftet von Frederik Lützow zu Visselbjerg und seiner Frau Dorothea, 1668.*

Fig. 16. Underside af alterdisk, 1668, skænket af Frederik Lützow til Visselbjerg og hans hustru Dorothea (s. 2046). NE fot. 1983. – *Rückseite der Patene, gestiftet von Frederik Lützow zu Visselbjerg und seiner Frau Dorothea, 1668.*

korslam over en bøn (versaler), et vers fra en salme af Nicolaus Seinecker (1578): »Ach bleib bei uns Herr Iesü Christ/ weil es Abend worden ist./ Dein Wort o Herr das helle Liecht/ las bei uns ausleschen nicht./ In dieser letstn betrübten Zeit./ Gib Herr Christ Bestandigkeit/ ünd las dein Wort und Sacrament/ rein bei uns bleib(en) bis ans Endt./ Amen«. (Bliv hos os Herre Jesus Krist, da natten stunder til. Lad ej hos os, o Herre, dit ord, dit klare lys udsukke i denne sidste triste tid. Giv os, du Herre Krist, bestandighed, og lad dit ord og sakramente stå os bi til det sidste. Amen).²⁸ Diskens underside (fig. 16) har midtpå en gentagelse af givernes våbener og initialer, og på fanens underside læses samme stiftelsesindskrift og årstal som på kalken. Altersættet omtales tidligst 1714, da det opbevaredes i et lille særskilt, samtidigt $\dagger$ skab i koret, velsagtens tilvejebragt af givne (jfr. ndf.).¹⁵

$\dagger$ Altersølv. 1586-87 forskaffede sysselprovsten Anders Sørensen Vedel efter sognemændenes begæring en ny kalk og disk, forgyldt, vejende

28 1/2 lod. Prisen opgik til 26 dl. 1 mk.²⁵ Altersølvet har formentlig svaret til et altersæt, provsten samtidig anskaffede til Grimstrup kirke (s. 1691 med fig. 16-18). Forsvundet senest under svenskekrigene, hvorefter der 1668 omtales kalk og disk af tin, som præsten havde ladet gøre.¹⁶

Oblatæskan er fra 1893 af sort porcelæn med guld kors fra Den kongelige Porcelænsfabrik.⁷ Den har afløst en $\dagger$ oblatæske af sølv, nævnt 1791,²² og en af blik, anskaffet 1845.²³

Alterkanden, moderne af stål, har afløst en alterkande af tin fra 1812, der nu tjener som dåbskande (jfr. ndf.) og en $\dagger$ alterkande svarende til oblatæskan fra 1893.⁷

Alterstager (fig. 19), o. 1700, i messingblik. Stagerne er 40 cm høje, foden cirkulær, godronneret, på ottesidet fodplade, der smykkes af vekselvis cirkulære og ovale bukler. Skaftledene er cylindriske, det nedre kanneleret, det øvre snoet, knoppen udgøres af en lidt flad kugle med midtring og godronnering både på over- og undersiden. Lyseskålen er formet som en mindre udgave af fodskålen med lysetorn af jern. Stagerne omtales 1714 som »tvende lystager af lakeret messing«. ¹⁵ Nyere *syvstager*, 39 cm høj.

†*Alterbøger*. 1668 nævnes en ny bibel, en alterbog og et graduale,¹⁷ 1714 en gammel alterbog og en salmebog, »meget slet«.¹⁵

Messehagel, o. 1900, af rødt fløjls med guldgalonet rygkors og kanter, †*Messehagler*. 1714 omtales en hagel af rødt blommet fløjls med »en bred sølv og guld kniplings kryds (kors?) bagpå«. Noget af kantningen var faldet af.¹⁵ Også 1791 var haglen af rødt fløjls,²² 1842 omtales en omsyning og opfarvning af haglen,²³ og 1862 sagdes messehaglen at være af rødt fløjls eller deslige med et uægte guldkors.⁷

Alterskranke (fig. 13), formentlig fra slutningen af 1700'erne, nu femsidet med læderbetrukket knæfald. Balustrene står lysgrå, håndlisten mørkgrå med gul kant. Skranken, hvis knæfald 1843 blev nybetrukket med fåreskind,²³ ønskedes 1868 erstattet med en halvrund.¹⁸ Ved istandsættelsen det følgende år bibeholdt man dog en tresidet opstilling tværs over koret (jfr. fig. 6, 9), der meget vel kan være den oprindelige. Sin nuværende form har skranken fået i forbindelse med alterfornyelsen 1905. En *knæleskammel* til præsten er af fyr, fra midten af 1800'erne.

En †*skranke* i tårnbuen, omtalt som et brøstfældigt trægitter, blev borttaget 1859.¹⁸

Døbefont (fig. 17), romansk af grålig granit, tilhørende den glatkummede vestjyske type (Mackeprang: *Døbefonte*, s. 408). Fonten er 92

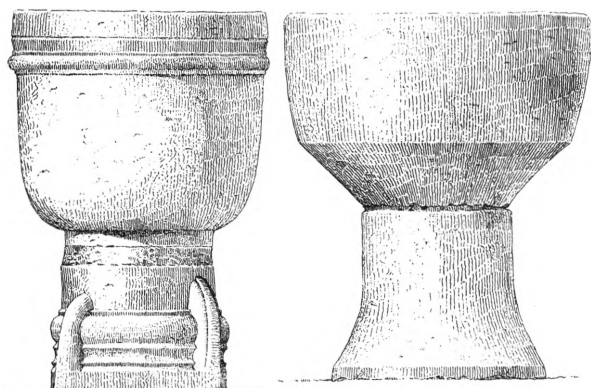

Fig. 17-18. 17. Romansk døbefont af granit (s. 2047). 18. *Vievandskar, 1200'erne, formentlig udført som døbefont (s. 2048). Tegnet af V. Ahlmann 1886. 1:20. – 17. *Romanische Granittaufe*. 18. *Wehwasserbecken, 13. Jh., wohl ursprünglich als Taufe ausgeführt.

Fig. 19. Alterstager, o. 1700 (s. 2046). NE fot. 1983. – *Altarleuchter*, 17. Jh., kummens tv. 68 cm. Foden er formet

som en søjlebase, kummen som et bæger med stejle sider og attisk mundingsprofil, hvis øvre rundstav er erstattet af platte. Velhugget fordybning uden afløb. På fod og kummeside ses røde og grå farverester. Fonten, der 1845 blev »nedyttet under korbuens bue ved nordre side« (jfr. fig. 9, 14),¹⁸ omtaltes 1862 som »udhugget af en sten og malet«. 1882 blev den afvasket for maling,⁷ og 1905 fik den sin nuværende plads midt i koret.

Dåbsfadet er fra 1908, af messing, glat, tv. 60

cm. Et †*dåbsfad*, tidligst nævnt 1791 som et kobberfad,²² måtte 1843 afpudses af en gørtler og 1861 forsynes med ny bund.¹⁸

Dåbskande, 1845, af tin, udført af gørtler F. H.

Thiessen, hvis navn samt årstallet 1812 (hans opnåelse af borgerskab) er stemplet i låget. Kanden, 29 cm høj med gæklåg, svarer til en kande med samme stempel i Vejlbj kirke (DK.Århus, s. 1474 med fig. 26). Den er anskaffet som alterkande 1845,²³ og har først fået sin nuværende brug 1893.⁷ Som †*dåbskande* anvendtes 1862 en flaske.⁷

†*Fontelåg*. Et enkelt fontelåg med håndtag,

formet som en svejft opsats med hjerteformet gennembrydning, ses på et interiørbillede fra o. 1900 (jfr. fig. 14). Det er formentlig dette lag, der 1791 lå i fonten i hvortil der allerede 1714 omtales et trælag.¹⁵

Et **vievandskar* (fig. 18) fra 1200'rne er formentlig oprindelig udført som døbefont. Karret, der er af grålig granit, 100 cm højt, kummens tv. 90 cm, har form som en enkel, glat døbefont af den gotlandske keglestubtype, og opfattes af Mackeprang som en sådan (Døbefonte s. 381f., 413). Da kirken imidlertid i forvejen har en romansk font, og karret synes at have stået ved døren i kirkens tvåbenhus, må det rimeligvis have fungeret som vievandskar.³⁰ Efter våbenhusets nedbrydning 1869 blev karret stående ved den gamle sydportal (jfr. fig. 8), hvorfra det 1983 er overført som depositum til Esbjerg Museum.

†*Krucifiks*. Et lille krucifiks uden arme henlå 1916 over tårnets hvælving.

Prædikestol (fig. 21), 1586, oprindelig som hovedsognets en lektorieprædikestol opsat foran korbuen (jfr. s. 2018), siden 1869 reduceret og anbragt som en almindelig polygonal prædike-

Fig. 20. Prædikestol, 1586, udsnit med relief af Marksløven (s. 2048). NE fot. 1983. – *Kanzel, 1586. Ausschnitt mit Relief vom Markuslöwen.*

stol i skibets sydøsthjørne. Til arbejdet kan øjensynligt knyttes en snedkersignatur »TS« eller »ITS«, der også ses på Vester Starup kirkes stoleværk fra 1585, som meget vel kan skyldes samme snedker (s. 1670f.).

Prædikestolen består nu af syv smalle fag, det syvende helt skjult ind imod væggen (jfr. fig. 22). De synlige fag kantes af gotiserende stave og midtdeles i to rækker felter af en vandret frise med en reliefskåren versalskrift, hvis afslutning (i sjette fag) mangler, men kan suppleres efter ældre afskrifter: »Salig ere de/ som høre/ Gvds Ord/ oc bevare/ det Lvcæ/ [11](,28)«. De seks synlige fag har reliefskåren dekoration. I de nedre felter ses store hvirvelrosetter over en frise af krydsende rundbuer. De øvre rummer akanthusløv, der i femte og sjette fag indfatter lidt mindre hvirvelrosetter, i de fire første fag medaljoner med relieffer af evangelisternes symbolvæbner, hvis navne er anført på skriftbånd (indskårne versaler). Fra opgangen ses: 1) Lukasoksen, »S. Lvcas«. 2) (Fig. 20) Marksløven, »S. Marcvs«. 3) Mattæusenglen, »S. Mathevs«. 4) Johannesørnen, »S. Iohan(n)es«. Det syvende, helt skjulte fag savner reliefskæring og er nu ganske glat (fig. 22), men dets bemaling viser, at det tidligere har dannet baggrund for pålagt, gennembrudt stavværk, der har mindet om det reliefskåre i de andre fag. Hjørnestavene midtdeles af vandnæser og har forneden form af snoede søjler, foroven af fialer og kannelerede søjler (de to ydre). Den profilerede fodliste med tandsnit ledsages af en bufrise med bladværk, og en tilsvarende løber foroven under krongesimsen, hvis dækplanke er fornyet 1869. Prædikestolen hviler på en muret, polygonal underbygning fra 1869. Opgangen, fra samme tid, har gennembrudt panel, der dels udgøres af enkelt udsavede balustre, dels af genanvendte gotiserende stave, dels af en bladfrise m.m., der må stamme fra lektorieprædikestolens sidebrystninger. Herfra hidrører formentlig også det nu skjulte, afvigende vægfag og et †skriftfragment (jfr. fig. 25), fremdraget 1937 mellem prædikestolskurven og væggen.³¹ Det svarer ved sin kantprofil, versalformerne og skilletegnene ganske til kurvens skriftfrise og synes at udgøre slutningen af en

Fig. 21. Prædikestol, 1586 (s. 2048), oprindelig opsat som en lektorieprædikestol foran korbuen, hvori den nuværende kurv dannede midtkarnap. Vistnok signeret »TS« eller »ITS«. NE fot. 1983. – *Kanzel, 1586, ursprünglich als Lettnerkanzel vor dem Triumphbogen aufgestellt. Der heutige Kanzelkorb bildete den mittleren Erker. Wohl »TS« oder »ITS« signiert.*

latinsk indskrift: »dia A. V. TS«. De afsluttende versaler »TS« eller »ITS« er sammenskrevne og må som nævnt snarest opfattes som en snedker-signatur.

Prædikestolens bemaling er fra 1721, fremdraget og udbedret ved en istandsættelse 1955. Skærringerne står hovedsagelig på blå bund, i øvrigt er anvendt rødt, mørkegrønt, gult og en grå tone, der især ses på rammeværket, mens relief-bogstaver og sirater står med forgyldning.

Den nuværende prædikestolskurv er noget forbygget 1869, men der kan næppe være tvivl om, at de seks reliefskårne fag har udgjort den søjlebårne lektorieopbygnings fremspringende midtkarnap, mens det nu glatte vægfag stammer fra de flankerende sidebrystninger. Dets oprindelige udformning med pålagt stavværk (fig. 22) rimer smukt med Helms' oplysning (jfr. ndf.), at sidebrystningerne var af gennembrudt gotisk panelværk.³² Der er under den nuværende be-

maling fra 1721 konstateret rester af en original, muligvis kun delvis staffering i tempera på kridtgrund. Bl.a. er påvist, at vægfeltets (altså brystningens) stavværk oprindelig har haft en blå og grøn bund i øvre felt, en rød bund i det nedre.

1766 omtales prædikestolen »tværs over korbuen« (korbuen), og præsten citerer foruden den bevarede indskrift en nu forsvunden latinsk: »Hic suggestus exstructus est anno domini mdlxxxvi (denne prædikestol er opsat i det Herrens år 1586)«. ³³ Også senere indberetninger gengiver denne indskrift, der må have haft plads på (en af?) sidebrystningerne, mens ingen – ejendommeligt nok – kender til nogen indskrift, hvori det 1937 fremdragne $\ddot{r}$ skriftfragment kan have været indpasset. 1798 ønskedes prædikestolen nedtaget fra korbuen af hensyn til adgangen til altret.³⁴ Man nøjedes dog med at sikre den noget vakkelvorne opbygning, som præsten var

Fig. 22. Prædikestol, 1586, midlertidigt nedtaget 1989, hvorved et ellers skjult vægfag ses (th.). Faget er en rest af lektorieprædikestolens 1869 kasserede sidebrystninger (s. 2048). Bent Jacobsen fot. 1989. – *Kanzel, 1586, 1989 vorübergehend abmontiert, wodurch ein sonst verstecktes Wandfeld zum Vorschein kommt (rechts). Das Feld ist von den 1869 entfernten Seitenbrüstungen des Lettnerkanzels übriggeblieben.* bange for at stå på, »uagtet der var to solide

egebjælker derunder«. Prædikestolen fik en støtte, og to stykker deller (planker) blev skåret over og »sømmet fast oven i prædikestolen, hvorpå han nu kan stå trygt«. ³⁵ Samtidig er prædikestolen øjensynlig blevet malet i toner af gråt og brunt med lidt forgyldning. Ønsket om prædikestolens nedflytning fra korbuen udtryktes atter 1856, ¹⁸ men blev først imødekommet 1869, ³⁶ da den blev stærkt reduceret og fik sin nuværende opstilling i skibets sydøsthjørne. Jacob Helms, der besøgte kirken og søgte oplysninger om prædikestolen 1873, beskrev dens gamle opstilling som værende »højt oppe, østlig i skibet, midt foran korbuen. Af denne var selve

buepartiet ved et gulv skilt fra kordørens underdel, og foran dette bueparti sprang da prædikestolen frem med et panelværk (sidebrystninger) ved begge sider. Opgangen til den var en trappe, som befandt sig i koret, så at præsten måtte, for at bestige prædikestolen, på det nævnte gulv gå hen under buen«. Den ovenciterede latinske indskrift med årstallet 1586 havde ifølge Helms stået på sidepanelerne, hvis rester i form af »smukt udskåret, gennembrudt gotisk panelværk« han fandt henlagt i en krog i kirken. Her lå også nogle stumper af denne indskrift, nemlig ordene: »exstructus est anno domini (op-sat år)«, mens træstykket med selve årstallet »mdlxxxvi (1586)« fandtes fæstnet inde i prædikestolskurven. ³⁷

Prædikestolens fremtræden herefter fremgår af interiebilledet fra o. 1900 (fig. 14), der viser den med en bemaling fra 1875 i egetræsfarve, suppleret med lidt gråt og sort, ⁷ der 1926 måtte vige for en broget nymaling. Ved istandsættelsen 1955 befriedes underbygningen for en beklædning med stolepanel (jfr. stolestader), ligesom den nuværende staffing fra 1721 blev fremdraget. En konserverende istandsættelse er foretaget 1989.

Stolestaderne er i egens almindelige ungrenæssanceformer fra o. 1585, men fremtræder efter istandsættelse og normalisering 1952 næsten helt fornyede. Bænkene med let skrå fyldingsryglæn og hatteknager er fra 1869-1874. ⁷ Gavlene, 104 cm høje, er udformet som et rammeværk med småspir og to fyldinger, den nedre glat, den øvre med enkelt foldeværk. Af gavle og paneler er kun enkelte dele gamle, således en noget højere gavl østligst i sydsiden, der har hørt til et sæt (†) herskabsstole. Herfra stammer også det afsluttende forpanel under prædikestolen (jfr. ndf.), mens oprindeligt stolepanel med frisefyldinger er anvendt i det nuværende alterbord (jfr. ovf.) og i en sammenflikket *bænk* i tårnummet. Den har enkelt udsavede vanger, måske fra 1700'rne, og en høj sarg, udsavet i kølbueform. Stoleværkets bemaling i gråtoner med mørke skæringer på blå bund er fra 1955, afstemt efter altertavlens og prædikestolens farver.

Enkelte andre gamle stolerester opbevares ved kirken: 1) En stolegavl fra o. 1585, 108 cm høj, med glat fyldning forneden og foldeværk i overfyldingen. Rammeverkets udstemning for fæstelse af ryglægte viser, at der er tale om en gammel mandsgavl. Broget bemaling fra 1926. 2) Et stykke endepanel i fire fag fra o. 1585, 109 × 158 cm, med lave, profilindrammede frisefyldinger over højfyldinger. Farver fra 1926. 3) En stolegavl som nr. 1, men 122 cm høj og med spejlfyldinger. Den stammer formentlig fra 1700'rne. Farver fra 1926. 4) Som nr. 3, men fra 1952.

At dømme efter farverester, konstateret inderst på det stolepanel, der nu tjener som alterpanel, har kirkens ungrenæssancestader oprindelig stået med en delvis staffering. På panelets profiler er konstateret temperamaling i mønjerødt og gult, mens fyldingerne synes at have stået i blank fyr. Stoleværket nævnes tidligst 1700, da det ønskedes istandsat,⁸ og 1714, da der behøvedes to tylder eller til fornyelse og forbedring af sæder, fodstykker, »hviler« og rygstykker.¹⁵ 1791 rummede kirken 15 mandstole og 17 kvindestole, hver med seks til syv sæder;²⁹ 1841 omtales maling af staderne.¹⁸ Bortset fra herskabsstolene (jfr. ndf.) var stoleværket 1862 uden låger, mandstolene havde en smal ryglægte, kvindestolene som vanligt intet ryglæn. Året efter fik kvindestolene rygstød, og i årene 1869 og 1875 indsatte man både i nord og syd de nuværende bænke, hvorefter der maledes med egetræsmaling.⁷ Stoleværkets fremtræden herefter fremgår af planen 1886 og et interiørbillede fra o. 1900 (fig. 9 og 14). Efter en nymaling 1926 har staderne fået deres nuværende fremtræden ved en hårdhændet reduktion og fornyelse 1952.

Et sæt (†)herskabsstole for Visselbjerg fra o. 1585 (eller lidt senere) stod indtil 1952 forrest i stoleraderne (jfr. fig. 9 og 14). De havde dobbeltsæder med fyldingspaneler som rygstød og mod midtgangen dobbelte gavle med låge imellem. I behold er en gavl, den østligste i sydsiden, der danner mægler for prædikestolstrappen. Den er 142 cm høj med stejl gavlskids, kantet af tandsnitlister, og har langs siderne høje, pålagte lisenner med falske fyldinger. Til gavlen slutter sig et samtidigt forpanel i fire fag med liggende frise-

Fig. 23. Indre set mod vest. NE fot. 1983. – *Innenansicht nach Westen.*

fyldinger; før 1952 var det anbragt i nord som herskabsstolens vestre afgrænsning (jfr. fig. 14). 1808 ønskedes Visselbjergs stol forbedret,³⁸ 1840 kaldtes den en brøstfældig, indelukt stol (dvs. med låge).¹⁸ 1901 blev kirkens varmeapparat indbygget i den nordre herskabsstol, mens den søndre 1907 indrettedes til kirkesangeren.⁷

En †skriftestol til fire personer, nævnt 1791,²² stod 1845 i korets nordøsthjørne, hvor den stødte så nært op til altertavlen, at et pænt stykke af tavlens nedre hjørne havde måttet afsaves (jfr. ovf.). Skriftestolen blev nu flyttet til korets nordvesthjørne,⁷ hvorfra den fjernedes 1869. I stedet indrettedes en †prætestol bag altret, der af hensyn hertil flyttedes noget frem (jfr. ovf. og fig. 9).

En †degnestol fra o. 1585 nævnes 1714 »i altergulvet«,¹⁵ 1845 i korets sydvesthjørne, hvor den er angivet 1886 (fig. 9), ligesom den anes på interiørbilledet o. 1900 (fig. 14). Heraf fremgår, at degnestolen bestod af en bæk og en pult i tre fag, hvis panel havde liggende frisefyldinger af ungrenæssancetype. 1907 blev degnestolen overtaget af præsten, mens kirkesangeren som nævnt fik plads i herskabsstolen under prædikestolen.⁷

En †brudestol nævnes 1714 stående i koret.¹⁵

En gammel (jern)beslagen *†kiste*, kaldtes 1714 »forrådnet og formulsket«. Den rummede da to stykker bly.¹⁵

†Vægskab, 1668, til det samtidige altersølv, formentlig opsat på foranledning af dettes givere Frederik Lützow og hans hustru Dorothea. Skabet omtales 1714 som »muret udi en liden rum i muren i den nørre pille i koret, forvaret med en jerndør, lås og nøgle til«. På døren var årstallet »1668« angivet med jern.¹⁵ Skabet nævnes endnu 1791.²⁹

En nyere *†pengebøsse* af messing er opsat ved indgangen. En *†pengeblok* af træ nævnes 1907.⁷ 1714 omtales en *†pengetavle* »gåendes med i kirken til de fattige«.¹⁵ En *†klingpung* kaldtes 1793 ganske brøstfældig.³⁴

I tårndøren sidder en *dørfloj* fra o. 1800, gjort af fire fyrrebrædder, der er samlet med revler på bagsiden. Flojen, der er øget med et vandret bræt foroven, måler nu 177 × 87 cm. Gråmalet. 1714 manglede tårndøren *dørfloj*.¹⁵ En jernbeslået *†dørfloj* fra 15-1600'rne ses i skibets syddør på V. Ahlmann tegning af kirken 1886 (fig. 8). Den havde kraftigt låseblæk og var tæt beslået med vandrette jernbånd, der krydsedes af tre lodrette (jfr. Brøndum, s. 1956). 1888 ønskedes den gamle *dørfloj* rensat for rust, beslagene malet sort og træværket med mørk egetræsmaling. 1893 solgtes den på auktion for 35 øre.⁷ 1714 manglede der *dørfloj* i *†våbenhuset*.¹⁵

Orgel, 1974, af standardtype »Ishøj«, med seks stemmer, ét manual og pedal, bygget af Th. Frobenius & Co., Kgs. Lyngby. Disposition: Manual: Rørflojte 8', Principal 4', Gedaktflojte 4', Spidsflojte 2', Oktav 1'. Pedal: Subbas 16'. I tårnrummet. *†Orgel*, 1891, med fire stemmer, bygget af Frederik Nielsen, Århus. Opstillet i kirken 1948, stod tidligere i Ålborg, Almen kirkegårds kapel (Ålborg amt). Disposition: Bordun 16 Fod, Principal 8 Fod, Gedakt 8 Fod, Oktav 4 Fod. Mekanisk aktion, sløjfevindlade. Facaden havde et fremspringende midtfelt, kantet af halvsøjler og flankeret af to lavere sidefelter. Den var udsmykket med tandsnit, bufrise og krenelering, gråmalet og stafferet med lys og mørk gråblå samt forgyldning. De tre rundbuede pibefelter havde klingende prospektpiber af

Fig. 24. Klokke, 1431 (s. 2053), ifølge indskrift støbt af Peder Johansen (fra Randers). NE fot. 1983. – *Glocke*, 1431. *Randers*) *gegossen*.

sølvbronzeret zink. På forhøjning i tårnrummet med spillebord i orgelhusets bagside.³⁹ Et *†harmonium* anvendtes indtil 1948.

Salmenummertavle, begyndelsen af 1900'rne, i klassicistisk stil, 108 × 58 cm, gråmalet med gule lister og sort bund for hængecifre af messing. På triumfvæggen. 1862 nævnes tre sortmalede *†salmenummertavler* til påskrivning med kridt,⁷ to ses på interiøret fra o. 1900 (fig. 14).

To nyere *lysekroner* af messing hænger i skibet. Koret og tårnet har hjulkroner i sortmalet jern fra begyndelsen af 1900'rne, nu med elpærer. To *†lamper* til petroleum hang o. 1900 i skibet (jfr. fig. 14).

Et *kirkeskib*, orlogsbriggen »Håbet«, er op-hængt 1858 (jfr. fig. 11). Det er givet (og måske bygget) af sømand Søren Chr. Thuesen, Sjølborg. *†Kirkeskib*. Rester af et gammelt orlogs-

skib, vistnok nedtaget 1910, var o. 1918 hensat over tårnhvælvingen, hvorfra det siden er forsvundet.⁴⁰ Skibet nævnes 1765 hængende i kirkens øverste hvælving lige foran lektorieprædikestolen,⁴¹ hvor det 1791 omtales som et lille skib.²⁹ 1842 var kirkeskibet blevet smukt istandsat og forsynet med sejl,¹⁸ og 1862 omtales kirkens to kirkeskibe som et orlogsskib og et kofardiskib.⁷

En *†ligbåre* manglede 1668.¹⁷

Klokke (fig. 24), 1431, ifølge indskrift støbt af Peder Johansen (fra Randers), der har leveret klokker også til nabokirkerne i Billum, Ål og Guldager (s. 1100, 1340, Uldall s. 154f). Klokken, der måler 80 cm i tv., har tovsnoede hanke, profil ved overgangen mellem slagring og legeme samt om halsen et skriftbånd med reliefminuskler, kantet af dobbeltlister: »anno do (mini) medxxx die Georgii rupit (fejl for »fudit«?) me petrus iohannis« (I det Herrens år 1431 på S. Jørgens dag (23. april) brød (eller støbte?) Peder Johansen mig).⁴² Støberens mærke (jfr. s. 1100 med fig. 38) ses lige under indskriftens begyndelse. Ophængt i egetræsslyngebom fra 1964. 1700 mentes kirken altid kun at have haft én klokke,⁴³ fejlagtigt, eftersom en *†klokke* var blevet afleveret ved klokkeskatten 1528.⁴⁴

Klokkestolen er fra 1867,¹⁸ af fyr, med en del ældre, genanvendt egetømmer.

Gravminder. 1791 noterede sognepræsten Abraham Møller Jessen, at der hverken var epitafier i kirken eller ligsten på kirkegården; her var dog nogle få *†gravtræer*, men deres påtegning var ulæselig.²⁹

KILDER OG HENVISNINGER

Vedr. arkivalier for Ribe amt i almindelighed henvises til s. 50f., vedr. litteratur og forkortelser til s. 54f. Endvidere er benyttet:

Ved embedet. Liber daticus for Alslev-Hostrup 1765-1825. Synsprotokol 1926ff. -*LA Vib.* Synsprotokol 1862-1924 (C 566.32). Regnskabsbog for Hostrup kirke 1831-1924 (C KRB 204). Skast herredstingbog 1668, 1674, 1700 og 1714. Nørholm godsarkiv. Dokumenter vedr. kirkerne 1694-1909 (G. 463.89).

NM2. *Håndskrifter.* F. Uldall: Om de danske landsbykirker, VII, 1886, s. 71f. - *Notebøger.* Søren Abild-

Fig. 25. *†Skriftfragment med formodet snedkersignatur »IS« eller »ITS«, formentlig fra lektorieprædikestolens 1869 kasserede sidebrystninger (s. 2048). Sofus Bengtson fot. 1937. - †Schriftfragment mit vermuteter Signatur des Schnitzers »IS« oder »ITS«, wohl von den 1869 entfernten Seitenbrüstungen des Lettnerkanzel s.*

gaard, X, 11f. - *Indberetninger.* J. Helms 1873 (bygning, inventar), Kr. Due 1916 (gl. inventar i tårn), Georg N. Kristiansen 1955 (altertavle, alterbordspanel, prædikestol), Ingrid Stoumann 1979 (arkæologisk undersøgelse på kirkegården), M. Lauenborg 1979 (arkæologiske undersøgelser), Henrik Gram og Søren Gottfred Petersen 1981 (bygningundersøgelse af tårn), Søren Gottfred Petersen 1981 (undersøgelse af tårnfundament), Mogens Larsen 1985 (altertavle og prædikestol), Bent Jacobsen 1989 (altertavle og prædikestol).

Tegninger og opmålinger. NM2. Opmålinger og tegninger af bygningen, plan, opstalter og snit samt sokkel og døbefont ved V. Ahlmann 1886 (forlæg for Danske Tufstenskirker 1894). Tegninger af døbefont og prædikestolsfag ved E. Rondahl 1896. Kalker af altertavle-indskrift og prædikestol ved Georg N. Kristiansen 1955. Plan og snit af bygning ved Henrik Jacobsen 1978. Opmålinger af tårnfundament, tårn og våbenhus ved Henrik Gram og Søren Gottfred Petersen 1981. - *Kgl. Bibl.* To pennetegninger af kirken af J. G. Burman Becker o. 1869.

Litteratur. Jacob Helms: Danske Tufstenskirker I-II, 1894. - H. P. H. Novrup: Alslev og Hostrup kirker, i ÅrbRibe, IV, 1915-18, s. 487-523 og 679f.

Historisk indledning ved Michael H. Gelting, beskrivelse af bygning ved Niels Jørgen Poulsen, inventar ved Ebbe Nyborg og Ole Olesen (orgler), gravminder ved Vibeke Andersson Møller. Redaktionen afsluttet maj 1990.

¹ Kronens Skøder III, 212. -

² RA. DaKanc. F 42 788/1786. Frasalget af kirkegodset gav anledning til en del uoverensstemmelser om vedligeholdelsen af den forsømte kirke. -

³ H. P. H. Novrup: Alslev og Hostrup kirker, i ÅrbRibe, IV, 1915-18, s. 487-523 og 679-711.

⁴ RA DaKanc. A 29 og F 58 samt Rtk. 462.176.

⁵ RA. Reg. nr. 108A nr. 21. Fortegnelse over indkrævede klokker. -

⁶ Kgl. Mønt- og Medaillesamling, FP 3755. Mønten er deponeret i Esbjerg Museum. -

⁷ LA Vib. Hostrup kirkeprotokol (synsprotokol) 1862-1924 (C 566.32). -

⁸ LA Vib. Skast herreds tingbog 1700. Syn 24. maj, indført 15. juni 1700. -

⁹ H. P. H. Novrup: Præster og Herremænd, i Årb-Ribe, IV, 1915-18, s. 336-73.

¹⁰ Også tufstenskirken i Ål har oprindelig haft apsis.

¹¹ Til sammenligning måler springet mellem kor og skib i Hostrup henholdsvis 0,6 (syd) og 0,7 m (nord).

¹² J. Helms fandt 1894, at døren med de to »meget rått formede søjler og den flade bue foroven« næppe var oprindelig.

¹³ I Henne og Ål har de senromanske korudvidelser trekblet vinduer (s. 1241f. og 1300).

¹⁴ LA VIB. Ribe bispearkiv. Regnskabsbog for Hostrup kirke 1831-95 (C KRB 204). På opmålingen 1886 (fig. 8) ses på sydsiden under tagskægget årstallet »1885«, der må referere til endnu en reparation det nævnte år.

¹⁵ LA Vib. Skast herreds tingbog 1714. Syn 10. aug., indført 14. aug. 1714.

¹⁶ Synsprotokol 1926ff.

¹⁷ LA Vib. Skast herreds tingbog 1668. Syn 30. marts, indført 5. maj 1668.

¹⁸ LA Vib. Skast og Ø. og V. Horne hrdr.s provsti. Synsprotokol 1828-91 (C 44.3-5).

¹⁹ LA Vib. Skast herreds tingbog 20. okt. 1674.

²⁰ LA Vib. Ribe bispearkiv. Uregistreret korrespondance ang. Skast hrd. 1779-1812 (C 4.68).

²¹ RA DaKanc. F 42, brevsag 788/1786.

²² LA Vib. Ribe bispearkiv. Kirkesyn 1788-92 (C 4.190).

²³ LA Vib. Ribe bispearkiv. Regnskabsbog for Hostrup kirke 1831-95 (C KRB 204).

²⁴ Jfr. indberetning ved Elna Møller 1954.

²⁵ RA. Anders Sørensen Vedels regnskabsbog.

²⁶ Se Sven Rask: Om 8 altertavler og Anders Sørensen Vedel, i Ribe Stiftsbog 1982, og Ebbe Nyborg: Lektorieprædikestole og katekismusaltertavler. Om inventarfornyelse i de sydvestjyske kirker i reformationsårhundredet. I publikationen fra det 11. nordiske ikonografiske symposium i Gran på Hadeland (Norge), 1988 (under trykning).

²⁷ Et fotografi fra 1953 (i NM2) viser sidefelternes ret mistrøstige tilstand på loftet med et større afsavet hjørne, øjensynligt den ovennævnte gamle skade, der var brudt op igen.

²⁸ Verset er gendigtet (i to strofer) af N. F. S. Grundtvig: »Det lakker nu ad aften brat...«. (Den Danske Salmebog nr. 353)

²⁹ LA Vib. Skast herreds provsti. Sager enkelte sogne vedk. 1634-1812 (C 43E.4).

³⁰ Sådanne har været ret forskelligt udformede, jfr. Helms: Tufstenskirker, s. 152, hvor kummen opfattes som et vievandskar. Se også Sophus Müller i ÅrbNordOldk., 1888, KultHistLeks. art. Vigvattendskar og Jens Ingvordsen: Vandkar af sten, i Skanderborg Museums Årbog 1988.

³¹ Brev fra sognepræsten 25. okt. 1937 i NM2. Stykket er siden forsvundet. Det er muligt, at det før 1937 har været anbragt (sekundært) som »afslutning« på indskriften i sjette fag, der nu mangler indskrift (jfr. fig. 22).

³² Arrangementet har formentlig haft en lige så monumental karakter som Øse kirkes velbevarede lektorieprædikestol fra 1584 (s. 1616), men stilformerne er ældre og peger tilbage mod de senkatolske, gotiske lektorier. Se Ebbe Nyborg: Lektorieprædikestole og katekismusaltertavler. Om inventarfornyelse i de sydvestjyske kirker i reformationsårhundredet. I publikationen fra det 11. nordiske ikonografiske symposium i Gran på Hadeland (Norge), 1988 (under trykning).

³³ Her citeret efter Helms: Tufstenskirker I, s. 152. Præsteindberetningerne 1766 og 1791 læser »erectus est« (jfr. LA Vib. Ribe bispearkiv. Præsteindberetninger til biskop Bloch 1766-69 (C 4.774) og note 29).

³⁴ LA Vib. Ribe bispearkiv. Indberetninger, kirke- og præstegårdssyn 1793-1802 (C 4.704-05).

³⁵ LA Vib. Nørholm Godsarkiv, dokumenter vedr. kirkerne 1694-1909 (G 463.89).

³⁶ Synsprotokol 1862f. I kirkebeskrivelsen 1862 omtales prædikestolen som »anbragt midt i korbuen, malet og lidt forgyldning og gammelt billedhuggerarbejde udskåren i samme«.

³⁷ Helms: Tufstenskirker I, s. 152f. samt indb. 1873 i NM2. Stykkerne er siden forsvundne. Når Helms ikke nævner det bevarede skriftfragment (fig. 21), må det skyldes, at man ved nyopsætningen 1869 havde gemt det af vejen utilgængeligt i kurvens sammenflikkede vægfag.

³⁸ LA Vib. Ribe bispearkiv. Indberetninger. Kirke- og præstegårdssyn 1807-10 (C 4.708).

³⁹ Yderligere oplysninger findes i Den danske Orgelregistrant.

⁴⁰ Henningsen: Kirkeskibe Ribe, s. 360.

⁴¹ Liber Daticus for Alslev-Hostrup 1765-1825. Ved Embedet.

⁴² Udtrykket »rupit me«, egentlig »brød« (vel ud af støbeformen?) kendes ifølge Uldall ellers ikke fra klokkeindskrifter. Udelukkes kan det vel ikke, at der egentlig har skullet stå »fudit« (støbte), som Helms og andre i øvrigt har læst ordet.

⁴³ LA Vib. Ribe bispearkiv. Kirkesyn 1696-1775 (C 4.189).

⁴⁴ Søren Manøe Hansen: Klokkeskatter i Ribe amt 1526-29 og 1601. I ÅrbRibe 1984, s. 168f.